

Történelmi szövegek narratív pszichológiai vizsgálata a nemzeti identitás tükrében

Szalai Katalin¹, Ferenczhalmy Réka¹, Fülöp Éva¹, Vincze Orsolya PhD¹,
Dr. László János²

¹ Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Intézet Doktori Iskola
7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

² MTA Pszichológiai Kutatóintézet
1132 Budapest XIII. Victor Hugo u. 18-22.

Kivonat: A narratív pszichológia szerint a történelemről szóló tudásunkat, az azt megjelenítő szövegeket tekinthetjük az elbeszélések szabályait követő konstrukcióknak [24], melyekben a történészek egyes eseményeket kiemelő, másokat háttérbe szorító, az események között koherenciát teremtő munkája érvényesül. A történelmi elbeszélések, mint például az iskolai tankönyvek, nemcsak tényeket rögzítenek és továbbítanak, hanem mintát nyújtanak a nemzeti identitás jellemzőire, az elfogadott viselkedésformákra, az adott társadalomban megjelenő lelkiállapotokra, az eseményekhez való viszonyulásokra. Ezáltal a történelem mint reprezentációs forma, a nemzeti identitás kialakításában, megerősítésében is szerepet játszik. Korábban bemutatásra kerültek a narratív pszichológiai tartalomelemzéshez kifejlesztett szótár alapú lokális nyelvtanok, melyeket a NooJ integrált nyelvelemző környezetben [18] fejlesztettünk, az érzelmek, a kognitív állapotok, az intenció, az aktivitás-passzivitás stb. témakörében. Tesztelésüket különböző szociálpszichológiai jelenségek körében végeztük, illetve jelenleg ezen eszközök segítségével a nemzeti identitás jellemzőit keressük.

1 Bevezetés

A narratív pszichológia elgondolása szerint az egyéni élettörténet a személyes identitás hordozója [9] [14]; saját történetünket mondva alkotjuk meg újra és újra önmagunkat [17]. Identitásunk szempontjából viszont nemcsak az egyénileg megélt életeményeink a fontosak, hanem a csoportunk történelmi útja is az. Önmeghatározásunknak azon részét, mely egy csoporthoz köt minket, szociális identitásnak nevezük [21].

Ha a narratív modell keretein belül a személyes identitást megközelíthetjük az élettörténetek segítségével [3] [7] [12] [14], úgy a nemzeti identitás jegyeit a nemzeti múlt segítségével fedhetjük fel. Kutatásaink során a nemzethez mint csoporthoz kötődő identitás konstrukciójának nyelvi markerekkel kódolt mintázatait próbáljuk feltárni. Különös figyelemmel a traumatikus élményekkel vagy veszteségekkel való meg-

küzdésre, a nemzetre jellemző érzelmi állapotok feltárására, a szándéktelenség, felelősségvállalás és az ágencia kérdéseire.

1.1 Történelem, identitás, narratívum

A narratív pszichológia feltevése szerint társas világunk elbeszéléseken keresztül szerveződik. Történeti tudásunk is értelmezhető a narrativitás szabályai szerint, azaz a történelem maga tekinthető szociális konstrukció eredményének, a jelentősnek ítélt múltbeli eseményekről szőtt elbeszélések láncolatának. A történész által alkotott történelmi narratívumban azon események kapnak helyet, melyek illeszkednek egy koherens identitáskonstrukcióhoz, és emlékezetre méltónak ítéltetnek.

Az emlékezetre méltó történetek a csoport kollektív emlékezetének részét képezik. A kulturális emlékezetben a régmúlt történései tárolódnak, míg a kommunikatív emlékezetben a közelmúlt [2]. A nemzet közös múltjának történetei nemzedékről nemzedékre adódnak át, biztosítva a csoport létének folyamatosságát. Azonosulási mintát kínálnak a csoporttagoknak, az egyes események társadalmilag megélhető érzelmeit, megoldási módjait nyújtják. A csoportról – jelen esetben nemzetről – szóló történetek így jelentős szerepet játszanak a csoport identitásának kialakításában, közvetítésében.

A kollektív emlékezetben őrzött történelmi reprezentációk megjelennek szépirodalmi művekben, tankönyvekben, írott sajtóban, a XX. században pedig különösen nagy jelentőségű hordozói az ún. nyilvános történelemnek a média termékei [8].

A narratív felfogás lehetővé teszi számunkra, hogy a csoport jelenlegi identitásállapotainak múltba ágyazottságát, illetve a korábbi identitásállapotok szövegek által rögzített mintázatait vizsgáljuk.

1.2 A nemzeti identitás egyéni mintázatai

A kollektív emlékezetben őrzött és nemzedékről nemzedékre áthagyományozott csoporttörténetek a nemcsak az eseményeket, de az ahhoz kötődő érzelmeket, az adott helyzetben elfogadott viselkedésmintákat, probléma-megoldási módokat is közvetítik a csoporttagok számára. Az, hogy egy csoport mennyire hatékony az őt ért külső hatásokkal való megküzdésben, a történetek feldolgozásában, feltételezésünk szerint tetten érhető a szöveg szintjén megjelenő ágenciában, a mentális állapotok mintázataiban, változásaiban.

Az ágencia fontos összetevő a nyugati kultúrák személyes és csoportidentitásának konstrukciójában. A felnőtt, érett identitás egyik szükséges eleme a megfelelő autonómia megszerzése, elérése [15]. Az autonómia jelenségén kívül az ágenciának széleskörű pszichológiai megjelenési formái lehetnek: teherbírás, fejlődés, hatalom, dominancia, kontroll, szeparáció és függetlenség. Továbbá összefüggésben áll a megküzdés jelenségével [13], a személyes hatékonysággal [4] [5], a célvezérelt cselekvéssel, illetve a célelésés hatékonyságával.

A csoportágenciáról készült kutatások az ágencia percepcióját a másokra való hatni tudás képességével, a célok teljesítésének képességével, a kollektív cselekvés képességével mérik [19]. Az ágencia jelensége alatt a csoport hatékony cselekvését értik [1] [6].

A csoportról szóló történetek tartalmazzák az eseményekhez, a saját és a másik csoportokhoz való érzelmi viszonyulást, a szereplők gondolatait, vélekedéseit. A másik tudattartalmára való következtetés a társas élet egyik szükséges feltétele. Mások mentális állapotainak figyelembevétele hozzájárul például ahhoz, hogy a megfigyelő saját viselkedését a cselekvő elvárásaihoz igazítsa, létrehozva ezáltal egy kielégítő interperszonális kapcsolat lehetőségét [16]. Ahogy a megfigyelő a másik, azaz a cselekvő mentális állapotait figyelemmel követi, felveszi a perspektíváját a hangsúly a megfigyelő önérdekéről a cselekvő érdekeinek figyelembevétele felé tolódik el.

A csoporttörténetek szempontjából a szereplők mentális állapotainak nyelvi kifejezései szerepet játszanak a csoportdinamika és a csoportközi viszonyok minőségének megjelenítésében. Míg a kognitív állapotok, a szereplők hiedelmei, vélekedései, vágyai elősegítik a szereplő nézőpontjának felvételét, ezáltal hozzájárulva az esemény megértéséhez, az érzelmi állapotok kifejezései az esemény érzelmi minőségének szabályozását implikálják. A csoportidentitás szempontjából releváns események elbeszélésében megfigyelhető mentális (kognitív és érzelmi) állapotok gyakoriságának csoportközi eloszlásából és időbeni mintázataiból az általuk közvetített identitásminőségekre, illetve többek között a történelmi sérelmeknek a nemzeti identitás szempontjából történő feldolgozására is következtethetünk. [23]

2 Az elemző eszköz

A tudományos pszichológia régóta használ tartalomelemző programokat a kvalitatív eredmények érdekében, ezek új generációja a morfoszintaktikai elemzésre is képes NooJ nyelvi fejlesztő környezet [18]. A NooJ mint eszköz fejlesztését az MTA Nyelvtudományi Intézetével közösen fejlesztjük. Maga az eszköz képes arra, hogy a különböző pszichológiai relevanciával rendelkező szavakat, kifejezéseket, szintaktikai mintázatokat megtalálja, címkézzé, számszerűsítse, s ezáltal akár statisztikai elemzések tárgyává tegye. A program nemcsak pusztán szólistákat képes megtalálni, ún. gráfok, lokális nyelvtanok építhetők, melyek segítségével nyelvtani szerkezeteket, szókapcsolatokat is felismer. A kutatócsoport különböző modulok mentén dolgozik a programmal, melyek többféle pszichológiai jelenség nyelvi jegyeire épülnek. Jelen vizsgálatban a mentális szótárt [22], az érzelemszótárt [11], az intencionalitás [10] és az aktivitás-passzivitás [20] szótárt alkalmaztuk.

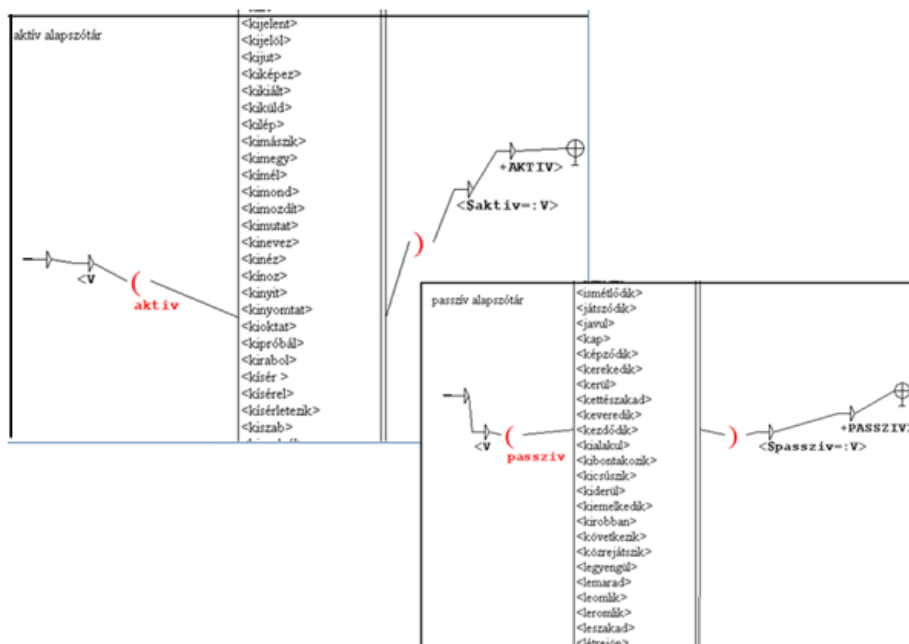
2.1 Az ágencia gráfjai

Az ágenciát jelen helyzetben az aktivitás-passzivitás, illetve az intencionalitás és kényszer nyelvi jegyeivel vizsgáltuk.

Az aktivitás illetve passzivitás kifejezéseit tartalmazó szótár összeállításához a Magyar Nyelvtudományi Intézet Korpusznyelvészeti Osztálya által rendelkezésünkre bocsátott 10 ezer leggyakoribb igék gyűjteményét használtuk fel. Öt független bíráló segítségével osztályoztuk ezen igéket a két igekategória mentén. Aktívnek azon igéket tekintettük, amik ágense cselekvőképes, saját akaratából cselekszik, annak is tulajdonítva a történéseket - azaz belső kontrolllos; cselekedeteivel hatással van kör-

nyezetére (pl.: elér valamit, ad valakinek valamit, elfoglal valamit). Passzív igékhez tartoznak az állapotváltozás, történés igéi. Azon történések sorolhatók ide, amik a személyen kívül álló okokból - mint fizikai körülmények, transzcendens – következnek be, illetve változnak meg (pl.: valami kialakul, előfordul, valaki valamilyen helyzetbe kerül).

Az alábbi ábrán látható az aktív és a passzív alapszótár egy-egy részlete; jelenleg 941 aktív és 230 passzív igét tartalmaznak. Ezen kívül az egyes, gyakran előforduló igékre készült gráfok is a szótár részét képezik.

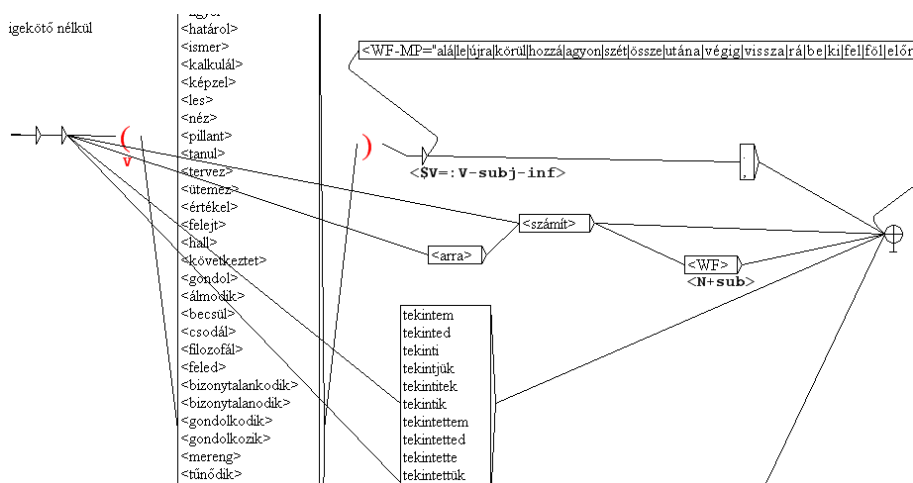

1. ábra Az aktív illetve a passzív alapszótár egy-egy részlete.

Az intenció a szöveg több szintjén jelenik meg. Önmagukban az aktív cselekvést kifejező igéket nem soroljuk ide, de ha például intencionális határozószó (pl. direkt, módszeresen, szándékosan, stb.) kapcsolódik hozzá, akkor jelöljük. Összeállítottuk az intencionális igék (pl. törekszik valamire, tervez, eldönt, akar, stb.), az intencionális főnevek (cél, terv, akarat, stb.), az intencionális melléknévek (pl. véletlen, szándékos, stb.), határozószók és névutó (végett) szótárait és lokális grammatikáit. Fontos a feltételes mód és a célhatározói alárendelő mondat szerkezet azonosítása is, melyek bizonyos esetei szintén intenciót jelentenek meg a szövegben, ezek azonosítására és a téves találatok kiszűrésére is gráfokat hoztunk létre (2. ábra).

A kognitív kifejezések szótára szintén korábbi munkafázisban készült el, szintén a Magyar Nyelvtudományi Intézet Korpusznyelvészeti Osztálya által rendelkezésünkre bocsátott 10000 leggyakoribb igei, 40000 főnévi és 15000 melléknévi lista alapján. Azon kifejezések kerültek a szótárba, amelyek episztemológiai vagy perceptuális cselekvést jelölnek. A kódolást hét független bíráló ellenőrizte.

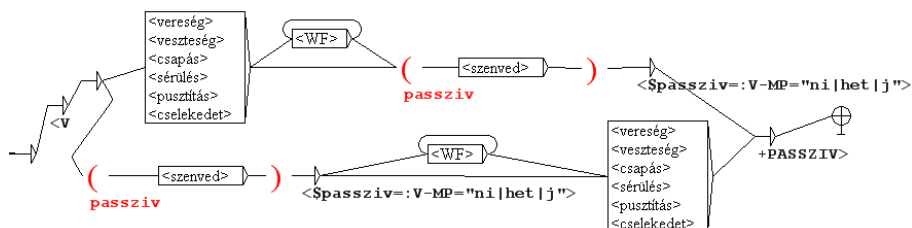
A NooJ nyelvi elemző környezetében való egyszerűbb kezelése végett a kognitív kifejezések csoportosítása morfo-szintaktikai szempontok alapján történt. Az egyik csoportot azok a *kognitív igék* alkották, amelyek szószintű kognitív jelentéssel bírnak (összesen 308 ige, pl.: általánosít, ámuldozik, analizál, asszociál). Míg a másik csoportba soroltuk azokat a kifejezéseket, amelyek csak bizonyos szókapcsolatban, vagy egy nyelvtani szerkezetben jelenítenek meg kognitív cselekvéseket. Ezeket az igéket *feltételes kognitív igéknek* neveztük el (összesen 302 ige; pl. 'átlatja magát', 'felfrissíti az emlékezetét', 'átveszi valakinek a gondolatát', 'belát valamit').

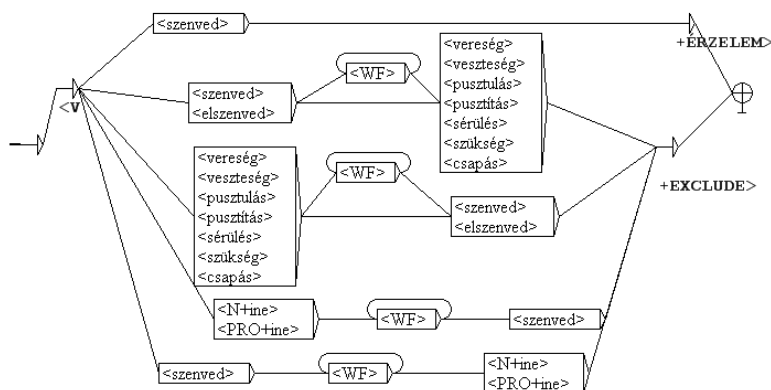
5. ábra A kognitív szótár egy részlete: az igék igeikötő nélküli formáinak gráfja.

2.3 A szótárak átfedései

Az igék szöveggörnyezetüktől függően más és más jelentéssel bírhatnak, ezért előfordult, hogy ugyanaz az ige több szótárnak is a részét képezte. Többek között a 'szenvet' igét kezelni kellett mind az érzelemszótáron, mind az aktivitás-passzivitás szótárán belül. Míg a 'vereséget szenved' kifejezésnek jelentése folytán PASSZIV kimenetelt kell kapnia, addig a 'valaki szenved valaki miatt' kifejezést ÉRZELEMként kell felismernie. Az alábbi két ábrán látható, miként oldottuk meg ezt a problémát lokális nyelvtanok segítségével.

6. ábra A 'szenved' ige gráfja az aktivitás-passzivitás szótárból.

7. ábra A 'szenved' ige gráfja az érzelemszótár részeként.

3 A vizsgálat

3.1 A vizsgálat kérdésselvetése

A vizsgálat során a magyarok (saját csoport; in-group) és más nemzetek (out-group) megjelenítésének különbségeit kerestük. Arra voltunk kíváncsiak, hogy mely eseményeknél és milyen mértékben jelenik meg az in-group, illetve az out-group ágensként, mely eseményeknél és milyen mértékben ábrázolják a saját csoportot és más csoportokat mentális állapotok segítségével. Továbbá kerestük a magyarokra illetve más nemzetekre jellemző érzelmi mintázatokat.

3.2 A vizsgálat anyaga

Vizsgálati anyagunkban kétféle szövegtörzset használtunk: egyrészt több kiadótól származó általános és középiskolai tankönyvek – a magyar történelem főbb eseményeit tartalmazó – szövegrészleteit alkalmaztuk (kb. 150 ezer szó), másrészt néphistóriai szövegeket használtunk, melyek 500 fős – életkor, iskolázottság és etnikai hova-

tartozás mentén – rétegzett mintával készültek (kb. 64 ezer szó). (Ez utóbbiban az általuk legpozitívabbnak és legnegatívabbnak tartott magyar történelmi események elbeszélésére kérték a vizsgálati személyeket.) Az alábbi táblázatban láthatóak a vizsgálatban szerepelt történelmi események:

1. táblázat: A vizsgált történelmi események

Pozitív	Negatív	Pozitív és negatív
Honfoglalás	Tatárjárás	Török uralom
Államalapítás	Trianon	Habsburg uralom
Rendszerváltás	II. világháború	1956-os forradalom
	Holokauszt	

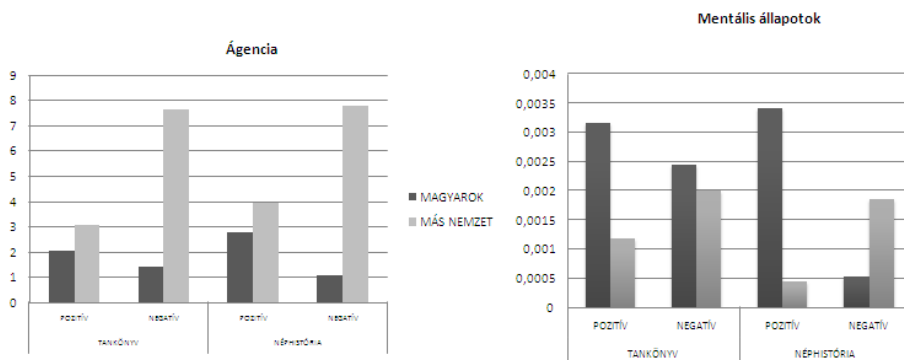
Mindegyik szövegkorpuszon lefutattuk az aktivitás, az intencionalitás, az érzelmek és a kognitív állapotok gráfját.

4 Eredmények

4.1 Eredmények az események valenciája tekintetében

A pozitív eseményeknél a saját csoport szignifikánsan több kognitív állapotot birtokol mindkét szövegcsoporthoz, azaz mind a történelemtankönyvekben, mind pedig a néphistóriában jóval gyakrabban ismerhetjük meg a magyar szereplők gondolatait, hiedelmeit. A negatív eseményeket a történelemtankönyvek igyekeznek több szempontból – a külső csoport nézőpontjából is - megközelíteni, serkentve a kölcsönös perspektíva-felvételt, ezáltal csökkentve a csoportközi konfliktust. A naiv történelemtörténetek negatív eseményeiben viszont szignifikánsan gyakrabban jelentek meg a külső csoport szereplőinek kognitív állapotai. (Ld.: 8 ábra)

A pozitív és a negatív események tekintetében változik a saját csoport intencionalitása és aktivitása is: a néphistória pozitív eseményeiben a magyar csoportot magasabb ágenciaértékkel ábrázolják, míg a negatív eseményeknél alacsonyabban. Ez a tendencia pont ellenkező módon jelentkezik más nemzetek ábrázolásánál. A tankönyveknél az in-group megközelítőleg azonos ágenciaértéket mutat a pozitív és a negatív eseményeknél, viszont az out-group a néphistóriához hasonló tendenciával jelenik meg. (Ld.: 8 ábra)

8. ábra A kognitív állapotok kifejezéseinek gyakorisága illetve az ágencia arányszámai a pozitív és negatív eseményeknél a két szövegtörzsben.

Az érzelmi kifejezések tekintetében a saját csoport esetén a pozitív néphistóriai szövegek kivételével mindenhol a negatív érzelmek dominálnak, vagyis a saját csoport akkor is negatív érzelmeket kapott többségben, ha pozitív eseményről volt szó.

4.2 Eredmények a saját csoport és más nemzetek csoportjainak tekintetében

Az ágenciaértékek szerint a legtöbb egyedi esemény tekintetében (a tankönyveknél 13-ból 11-ben, a néphistória esetében 13-ból 9-ben) az out-group jelenik meg nagyobb cselekvőképesség, szándékteliség birtokában.

Jelentős eltérések találhatóak a saját, illetve a külső csoport érzelmi reakcióinak eloszlásában: a magyarok legjellemzőbb érzelmei közt a félelem, a remény és a lelkesedés tarthatók számon. A külső csoport esetében a domináló érzelmek a félelem, az öröm, a tisztelet és a bizalom. A két csoport érzelmeinek összetételében különbséget találunk a szomorúságban, mely sokkal inkább a magyar nemzethez kötődik, emellett a remény érzése is szignifikáns mértékben inkább a saját csoport jellegzetes érzelmi élménye, eltérés található a megvetésben, amely inkább a más nemzetbeliek sajátja és általában a pozitív kapcsolati érzelmekben (szeretet, rajongás, rokonszenv, vonzás, tisztelet, bizalom) szintén a külső csoport javára.

4.3 Eredmények a kulturális és a kommunikatív emlékezet tekintetében

Az emlékezet szempontjából a kognitív állapotok eloszlása sem egyenletes. A kulturális emlékezet eseményeiben a magyar csoport kognitív túlsúlya figyelhető meg, míg a kommunikatív emlékezetben épp fordítva, más nemzetek kognitív túlsúlya jelenik meg.

Néphistóriai szövegekben sokkal több érzelm tűnik fel a kommunikatív, vagyis a közelmúlt eseményeit tartalmazó emlékezet szövegeinél, míg tankönyvekben a kulturálisnál tehát a távolabbi múlt történéseit magába foglaló emlékezetnél vannak többségben az érzelmek.

4 Megvitatás

A közelmúlt eseményei a naiv elbeszéléseknél sokkal intenzívebb érzelmi reakciókat hívnak elő, hiszen a feldolgozás alatt álló események sajátja az érzelmek aktív megosztása. A történelemkönyvek esetén ez törvényszerűen kevésbé érvényesül, hiszen ott nem a feldolgozás folyamata hangsúlyos, hanem az események közelebb hozása a befogadóhoz, így azokban a régmúlt eseményei érzelmekkel telítettebbek.

Továbbá mind a két szövegcsoporthoz jelentősen több kognitív állapot kapcsolódik a magyar csoporthoz a pozitív események tekintetében, illetve a kulturális emlékezet részét képező eseményeknél. Ez fontos az azonosulás elősegítése érdekében, hiszen ezen események képezik a nemzeti identitásunk alapját, és közvetítik számunkra a pozitív nemzeti érzést.

Érdekes eredmény, hogy a magyarok esetében sokkal inkább a negatív érzelmek dominálnak. Ez arra enged következtetni, hogy a magyar történelmi események nyomán létrejött az érzelmeknek egy olyan mintázata, melyben – igazodva a történelmi tapasztalatokhoz – negatív érzelmi reakciók kapcsolódnak a saját csoporthoz. Sőt, az egyes érzelmek eloszlását tekintve úgy tűnik, hogy a történelmi pálya alakulása nyomán létrejött az érzelmeknek egy jellegzetes konfigurációja, amely jellegzetesen a magyar nemzethez múltjához kötődik, hiszen egyértelmű különbségek találhatók a saját és a külső csoportnak tulajdonított érzelmek között. A történelemkönyvekben a külső csoport érzelmei a saját csoport vonatkozásában fogalmazódnak meg, vagyis számunkra az az érdekes, hogy ők tisztelnek, megvetnek-e bennünket. A saját csoport esetében pedig a félelem, a remény, a lelkesedés és a szomorúság bizonyultak tipikus érzelmi válaszoknak, amelyek mind jól illeszkednek a magyar nemzet egyedi történelmi tapasztalataihoz, illetve ahhoz az ágenciaeredmények által sugallt képhez, hogy más nemzeteket saját csoportunkhoz képest erősebbnek érzünk.

A néphistóriai szövegek a kommunikatív emlékezet részeként inkább más nemzetek perspektíváját hangsúlyozzák a kognitív állapotok találati alapján. Azt feltételezzük, hogy más nemzetek kognitív állapotainak gyakorisága ebben az esetben inkább a felelősséget jelölik, semmint a megértést. Ugyanezen eseményeknél a saját csoport kicsi ágenciaértéke – az out-group magas értéke mellett – azt mutatja, hogy a naiv elbeszélőknél a magyarság mint a nagy nemzeteknek kiszolgáltató, kevés intencióval és cselekvőképességgel rendelkező népként reprezentálódik. Ezen eredmények viszont felvetik a saját sorsunk iránt való felelősséget vállaló – vagy felelősséget nem vállaló magatartás kérdését.

Mint látható, a történelmi szövegek az események leírása mellett a fent összefoglalt narratív eszközök segítségével jelenítik meg és közvetítik a csoportidentitást.

Hivatkozások

1. Abelson, R. P., Dasgupta, N., Park, J. & Banaji, M. R.: Perception of the collective other. *Personality and Social Psychology Review*, 2, (1998) 243-250
2. Assmann, J.: A kulturális emlékezet. Budapest: Atlantisz Kiadó. (1999)
3. Bamberg, M., and Andrews, M.: Introduction. In: Bamberg, M. and Andrews, M. (eds.): *Considering Cuonter-Narratives: Narrating, resisting, making sense*. Amsterdam: John Benjamins. (2004)
4. Bandura, A.: Perceived self-efficacy in the exercise of personal agency. *The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society*, 2, (1989) 411-424
5. Bandura, A. Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (Vol. 4, 71-81). New York: Academic Press. (1994)
6. Brewer, M. B., Hong, Y. & Li, Q.: Dynamic entitativity: Perceiving groups as actors. In V. Yzerbyt, C. Judd, & O. Corneille (Eds.), *The psychology of group perception: Perceived variability, entitativity, and essentialism* (25-38). New York: Psychology Press. (2004)
7. Brockmeier, J., Carbaugh, D. (Eds.): *Narrative and identity: Studies in autobiography, self and culture*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. (2001)
8. Gyáni, G.: *Relatív történelem*, Typotex Kiadó, Budapest. (2007)
9. Erikson, E.: *Identity and the Life Cycle*. Selected papers. (1959)
10. Ferenczhalmy R., és László J.: Az intencionalitás modul kidolgozása NooJ tartalomelemző programmal. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged (2006)
11. Fülöp É., és László J.: Az elbeszélések érzelmi aspektusának vizsgálata tartalomelemző programmal. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged (2006)
12. Freeman, M.: *Rewriting the self: History, memory, narrative*. London: Routledge. (1993)
13. Lazarus, R. S.: *Psychological stress and the coping process*. New York: McGraw-Hill. (1966)
14. McAdams, D. P.: *Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity*. New York: Guilford Press. (1985)
15. McAdams,, D. P.: *Coding Autobiographical Episodes for Themes of Agency and Communion*. URL: http://www.sesp.northwestern.edu/docs/Agency_Communion01.pdf (2001)
16. Piaget, J.: *The Moral Judgment of the Child*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner and Co. (1932)
17. Ricoeur, P.: A narratív azonosság. In: László, J. – Thomka, B. (szerk.) *Narratív pszichológia, Narratívák 5*. Budapest: Kijárat Kiadó. 15. (2001)
18. Silberztein, M.: *NooJ Manual: a Linguistic Annotation System for Corpus Processing*. (2008)
19. Spencer-Rogers, J., Hamilton, D. L., & Sherman, S. J.: The central role of entitativity in stereotypes of social categories and task groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, (2007) 369-388
20. Szalai K. és László J.: Az aktivitás-passzivitás modul kidolgozása NooJ tartalomelemző programmal. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged. (2006)
21. Tajfel, H.: *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press. (1981)
22. Vincze O. és László J.: A mentális igék szótára, valamint alkalmazása az automatikus tartalomelemzésben. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged. (2006)

23. Vincze O. Mentális állapotok jelentősége csoporttörténetekben a saját és a külső csoport vonatkozásában.. PhD értekezés. (2009)
24. White, H. A történelem terhe, Budapest: Osiris Kiadó. (1997)